

Server Kâmil TOKGÖZ

Dr. Server Kâmil, Ağustos 1881'de İstanbul'da doğmuştur. Babası Muhtaroglu Ahmet Kâmil Beydir. Çengelköy İlkokulu'nu, Fatih Rüştüyesi'ni ve Askeri Tıbbiye-i İdadi'yi bitirdikten sonra Askeri Tıbbiye-i Şahane'ye girmiş ve 1902'de sınıfının ikincisi olarak yüzbaşı rütbesiyle diploma almıştır. 1902 yılının sonunda Askeri Tıbbiye'de açılan Bakterioloji Muallim Muavinliği sınavını kazanmış ve aynı zamanda 8 ay Gülhane Tatbikat Mektebi'ne de devam etmiştir. İki sene muavin olarak çalıştıktan sonra İzmir Rüşumat Bakterioloji mütehasıslığına geçici olarak görevlendirilmiştir. 1905'te Bakteriolog olarak önce Serez daha sonra ise Selanik Hastaneleri'nde görev yapmıştır. II. Meşrutiyetin ilanından sonra İstanbul Humbarahane Hastanesi tabipliğine tayin edilmiştir.

Bakteriyoloji alanında ihtisas yapması için 1908'de Paris'e gönderilmiştir. 1910'a kadar Paris'te Pasteur Enstitüsü'nde çalışmış ve sertifikasını alarak İstanbul'a dönmüştür. Bakteriolog olarak Haydar Paşa Hastanesi'nde 3 ay kadar çalıştıktan sonra Hudut ve Sahiller Sıhhiye Müdüriyeti Sürmene Tahaffuzhanesi'ne görevlendirilmiştir. Ancak açılan bakteriyoloji şefliği sınavını kazanmış ve askerlikten izinli sayılarak 22 Kasım 1910'da yeni görevine başlamıştır.

Dr. Server Kâmil Bey, Tıp Fakültesi Müdürü Dr. Adnan Bey'in 1912 yılı Ağustos ayında Trablusgarp ve Humus'taki Hilal-i Ahmer Cemiyeti teşkilatını teftiş için görevlendirilmesinden sonrakâleten müdürlük görevine getirilmiştir. Kasım 1912'de ise Dr. Adnan Bey'in Divan-ı Harbi Örfi tarafından tevkif edilmesi nedeniyle bir kez daha vekâleten Tıp Fakültesi Müdürü olarak görevlendirilmiştir. Balkan Harbi sırasında Ordu Sıhhiye Müşavirliği görevinde bulunmuştur. Bu dönemde Terkos Gölü'nün koleradan korunması için Tabip Miralay Fuad Beyle birlikte Kasım 1912'de Terkos'a gönderilmiştir. 1913'te Tıp Fakültesi Umumi Kâtipliği'ne getirilmiştir. Türk hekimleri arasında başlayan tifo-tifüs tartışmalarını bir sonuca bağlamak için Harbiye Nezareti'ne bağlı olarak 1913 yılı Mart ayında kurulan sağlık kurulunda yer almıştır. Bu kurul ordudaki salgın hastalığın tifüs olduğu kanaatine varmış ve tifo teşhisini kabul etmemiştir. 1914 yılı ilkbaharında Tıp Fakültesinde yapılması düşünülen ıslahat konusundaki anlaşmazlık sonucunda Dr. Adnan (Adivar), Dr. Talha, Dr. Neş'et Ömer (İrdelp), Dr. Süreyya Ali (Kayacan), Dr. Tevfik Salim (Sağlam), Dr. Vasfi, Dr. Mahir (Tokay), Dr. İsmail, Dr. İbrahim, Dr. Haydar İbrahim, Dr. Hikmet ve Dr. Mahmut Ata Beylerle birlikte istifa etmiştir.

Dr. Server Kâmil Bey, Dr. Kadri Raşit Paşa, Dr. Rifat, Dr. Süleyman Numan, Dr. Asaf Derviş, Dr. Orhan Abdi, Dr.

Bahattin Şakir, Dr. Akil Muhtar, Dr. Reşat Rıza, Dr. Tefvik Rüştü ve Dr. Tefvik Salim Beylerle birlikte Türk Bilgi Derneği Hayatiyat Şubesi'nde çalışmıştır. Dr. Refik Bey'in, 2 Ağustos 1914'te bakteriyoloji muallimliğine tayin edilmesi üzerine 14 Eylül 1914'te Eczacı ve Dişçi Mektebi Âlileri Hıfzıssıhha ve Bakteriyoloji Muallimliği'ne seçilmiştir.

1. Dünya Savaşı yıllarında Şark Cephesi Hilal-i Ahmer Hastanesi Başhekimliği ve Ordu Sıhhiye Reisi Vekilliği görevlerinde bulunmuştur. Bu cephede tifüse karşı verilen mücadele önemli rol oynamıştır. Bu dönemde tifüs, orduda büyük bir zayıyata yol açtıktan sonra Erzurum ve Erzincan halkı arasında da yayılmıştı. Hilal-i Ahmer Hastanesi Başhekimi olarak 26 Mart 1915'te Erzincan'a gelen Dr. Server Kâmil, ekibinden 8 arkadaşını tifüse kurban vermiştir. Dr. Tefvik Salim (Sağlam) ve Dr. Abdülkadir (Noyan) ile birlikte I. Dünya Savaşı sırasında orduda tifüs aşısını ayrı ayrı uygulayan üç doktordan biridir. Bu üç doktorda kendilerine bu fikri verenin Dr. Reşat Rıza olduğunu belirtmişlerdir.

Cephede 1915 yılı Eylül ayında başlayan intaniye tamamlama kurslarında Bakteriyoloji dersleri vermiştir. Bu sayede 3. Orduda bakteriyolog yetiştirilmesine de katkı sağlamıştır. Savaş sırasında bilimsel çalışmalarını yayına da dönüştürmüş ve lekeli humma üzerine 1916'da "*WeilFelix*" yöntemi ile yapmış olduğu araştırmaların sonucunu Sivas'ta yayınlamıştır. Lekeli hummayı tedavi etmek için serum çalışmaları yapmış ve bu amaçla deneylerinde hastalığı keçi ve danalara bulaştırmaya çalışmıştır.

1920'de Tıp Fakültesi Hıfzıssıhha Muallimliğine seçilmiştir. Aynı sene Haydar Paşa İntani Hastalıkları Hastanesi'ne tayin edilmiştir. 1924'te de ek görevle Heybeliada Sanatoryumu'nu tesis etmek üzere başhekim olarak görevlendirilmiş ve görevini tamamladıktan sonra aynı yıl başhekimlikten istifa etmiştir. Ayrıca yine 1924 yılında Tıp Fakültesi Hıfzıssıhha Dersi Müderrisliğine seçilmiştir. 1933'te Üniversite kurulurken kendisine vazife verilmemiştir. Ancak 1935'te Ankara'da kurulan Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi ikinci direktörlüğüne tayin edilmiştir. Prof. Dr. Emil Gotschlich'in, Almanya'ya dönmesi üzerine de 1941'de bu müessesenin direktörü olmuştur.

28.02.1943'te Denizli Milletvekilliği'ne seçilmesi nedeniyle Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi direktörlüğünden ayrılmıştır. Meclis'te görev yaptığı birkaç ay zarfında salgın hastalıklar ve hıfzıssıhha meseleleriyle uğraşmıştır. Milletvekilliği görevine başlamasından kısa bir süre sonra sağlık sorunları yaşamaya başlamış ve 20.11.1943 Cuma günü Hodgkin hastalığından Ankara'da hayatını kaybetmiştir. Cenazesi, 21.11.1943 günü dönemin siyasi ve askeri simaları, meslektaşları ve birçok öğrencinin katılımıyla Asri Mezarlığa defnedilmiştir.

Dr. Server Kâmil Tokgöz'ü yakından tanıyan Feridun Nafiz Uzluk, onun iyiliksever, merhametli ve kimseye kin beslemeyen bir insan olduğunu belirtmektedir. Uzluk, ayrıca onun çok çalışkan bir insan olduğunu da ifade etmiş ve ömrünün son yıllarında kendi kendine çalışarak İngilizce öğrendiğini de belirtmiştir.

Bakteriyoloji ve hıfzıssıhha ile ömrü boyunca uğraşan Dr. Server Kâmilmesleğine dair birçok eser kaleme almıştır. Eserleri incelendiğinde bunların bir taraftan bilimsel nitelikli diğer taraftan da halkı bilgilendirerek onları bazı tehlikelerden korumayı amaçlayan yayınlar olduğu görülmektedir.

Erol KARCI

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi)

Babiâli Evrak Odası (BEO.) 4114/308525.

Maarif Nezareti Mektûbi Kalemi (MF. MKT.) 1182/82; 1164/12; 1180/76.

Bulut, Meryem, **Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı (1928-2017)**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2021.

Erden, Fethi, **Türk Hekimleri Biyografisi**, Çituri Biraderler Basımevi, İstanbul, 1948.

Kahya, Esin-Erdemir, Ayşegül D., **Bilimin Işığında Osmanlıdan Cumhuriyete Tıp ve Sağlık Kurumları**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.

Karatepe, Mustafa, **I. Dünya Savaşında Kafkas Cephesinde Tifüsle Mücadele**, T.C. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 1999.

Özdemir, Hikmet, **Salgın Hastalıklardan Ölümler 1914-1918**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2005.

Unat, Ekrem Kadri, **Osmanlı İmparatorluğunda Bakteriyoloji ve Viroloji**, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1970.

Uzluk, Feridun Nafiz, "Ord. Prof. Server Kâmil Tokgöz, 1881-1943", **Türk Hıfzıssıhha ve Tecrübî Biyoloji Mecmuası**, C 4, 1944, ss. 5-8.

02/06/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/server-kamil-tokgoz/?pdf=5530> adresinden erişilmiştir